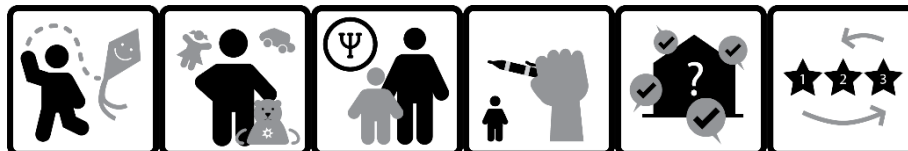

Odborné postupy

v pedagogickej a poradenskej praxi

Školská spôsobilosť dieťaťa z marginalizovanej rómskej komunity

Kompetenčný rámec:

ZARIADENIE	CPPPaP
ODBORNÝ ZAMESTNANEC	psychológ
VEKOVÁ KATEGÓRIA	predškolský vek, 6 – 7 rokov
FORMA	individuálna
AUTORKA	Mgr. Karin Galová
KONZULTÁCIE	Mgr. Mária Pauličková
DÁTUM	máj 2021

Diagnostika školskej spôsobilosti detí pochádzajúcich z marginalizovaných rómskych komunít

Úvod do problematiky

Pojmom školská spôsobilosť označujeme psychickú, fyzickú a sociálnu pripravenosť dieťaťa na začatie plnenia povinnej školskej dochádzky. Na každé dieťa, ktoré dosiahlo 6. rok veku života do 1. septembra daného roka, sa vzťahuje povinná školská dochádzka. V prípade, že majú zákonní zástupcovia pochybnosti o školskej spôsobilosti svojho dieťaťa, prípadne učitelia materskej školy (ďalej „MŠ“) alebo základnej školy (ďalej „ZŠ“) pri zápise evidujú isté deficit v oblastiach relevantných pre zaškolenie, je vhodné absolvovať diagnostické psychologické vyšetrenie cielené na posúdenie školskej spôsobilosti dieťaťa.

Deti pochádzajúce z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej „MRK“) pred zavedením inštitútu povinného predprimárneho vzdelávania (tzn. pred 01. 09. 2021) často nenavštevovali MŠ. Keďže deti sa vo väčšine prípadov pohybujú len v rámci svojej komunity a do kontaktu sa dostávajú iba s členmi svojej rodiny a limitovaným sociálnym prostredím, kde komunikujú rómskym jazykom, štátny jazyk neovládajú na dostatočnej úrovni. Spravidla menej podnetné sociálne prostredie zároveň nedostatočne stimuluje rozvoj kognitívnej i osobnostnej zložky dieťaťa, pričom spolupôsobenie uvedených faktorov často podmieňuje nedostatočnú úroveň školskej spôsobilosti.

Vďaka zmene legislatívneho prostredia – zavedenie inštitútu povinného predprimárneho vzdelávania (s účinnosťou od 01. 09. 2021) je zabezpečené, že všetky deti vrátane detí z MRK minimálne 1 rok navštevujú MŠ, čo je príležitosť na rozvoj kognitívnych i sociálnych kompetencií potrebných na úspešné zaškolenie dieťaťa.

Je dôležité podotknúť, že predložený odborný postup sa nevzťahuje na všetky deti z MRK. V praxi sa stretávame aj s deťmi z MRK, ktoré ovládajú štátny jazyk a ktoré pravidelne navštevovali MŠ, takže je u nich možné administrovať štandardný postup vyšetrenia školskej spôsobilosti.

Základné princípy

Pri diagnostike školskej spôsobilosti dieťaťa je vo všeobecnosti nevyhnutné zamerať sa na všetky aspekty, ktoré sú potrebné na úspešné zvládnutie zaškolenia, a to aspekty psychické, emocionálne, telesné a sociálne.

U detí, ktoré neovládajú štátny jazyk, respektíve jazyk, ktorým psychológ komunikuje, je diagnostické vyšetrenie touto skutočnosťou výrazne limitované.

Ciele

V záujme dieťaťa je potrebné stanoviť také nároky, ktoré sú primerané jeho aktuálnym možnostiam, a určiť také podmienky, ktoré by pomohli optimalizovať jeho vývin, zvýšiť predpoklad úspešného nástupu do školy. Preto je prvotným cieľom zistiť, či je dieťa dostatočne pripravené na zaškolenie.

Na to, aby bolo dieťa spôsobilé na plnenie povinnej školskej dochádzky po emocionálnej a sociálnej stránke, musí byť schopné najmä odpútať sa od matky, podriaďiť sa autorite, začleniť sa do kolektívu rovesníkov, dôležitá je i odolnosť voči frustrácii, schopnosť vyrovnáť sa s prípadným neúspechom a istá miera emocionálnej stability. Po psychickej stránke je potrebné, aby dieťa prekonalo obdobie reverzibility, dokázalo

kategorizovať, malo vytvorené základné matematické predstavy, číselný rad do 10, základné geometrické tvary, poznalo základné farby, malo dostatočne rozvinutú jemnú motoriku, komunikačné schopnosti a slovnú zásobu a aby sa istý čas vydržalo sústrediť na cieľnú činnosť. Po stránke fyzickej je potrebné, aby bolo dieťa v prvom rade zdravotne spôsobilé, aby bolo primeraného fyzického veku, aby malo primerane rozvinutú hrubú motoriku – posúdenie uvedenej oblasti je plne v kompetencii pediatra.

U detí z MRK, u ktorých nebol dostatočne stimulovaný ich psychosociálny vývin, dochádza k zlyhávaniu vo všetkých oblastiach školskej spôsobilosti, často u nich nie sú rozvinuté ani základné oblasti a funkcie relevantné pre zaškolenie, napr. schopnosť odpútať sa od matky, schopnosť začleniť sa do kolektívu vrstovníkov alebo komunikovať vo vyučovacom jazyku budúcej základnej školy. Je preto veľmi dôležité na základe zistení psychologického vyšetrenia školskej spôsobilosti dôsledne zvážiť záujem dieťaťa a navrhnúť optimálne riešenie vo vzťahu k otázke zaškolenia:

- pokračovanie v plnení povinného predprimárneho vzdelávania,
- zaškolenie dieťaťa v ZŠ, resp. v prípade dieťaťa so zdravotným postihnutím v adekvátnom type školy,
- zaškolenie dieťaťa v nultom ročníku (v zmysle školského zákona možné len v šk. r. 2021/2022),
- vzdelávanie dieťaťa v podmienkach špecializovanej triedy.

Postup činnosti

1. V priebehu prvého kontaktu so zákonným zástupcom a dieťaťom je potrebné od neho zistiť základné anamnestické údaje, ktoré sú potrebné na následný optimálny priebeh samotného diagnostického vyšetrenia a stanovenia záveru.
2. V prípade, že dieťa navštevuje MŠ, pokladáme za cenný zdroj informácie od p. učiteľiek, napr. ako dieťa zvláda výchovno-vzdelávací proces, ako zvláda požiadavky predškolskej prípravy, ako dokáže vytvárať sociálne vzťahy v kolektíve vrstovníkov, ako dokáže akceptovať autoritu. Tieto informácie psychológ spravidla získava prostredníctvom pedagogickej charakteristiky poskytnutej materskou školou, možné sú však i iné formy získavania informácií (osobná, telefonická konzultácia s učiteľmi).
3. Dôležité je sledovať správanie dieťaťa v priebehu celého diagnostického vyšetrenia a v prípade, že je prítomné pri zosnímaní anamnestických údajov, tak aj počas rozhovoru so zákonným zástupcom. Za predpokladu, že dieťa zvláda odlúčenie od zákonného zástupcu, je vhodné, aby počas získavania anamnestických údajov nebolo pri rozhovore psychológa so zákonným zástupcom prítomné. Psychológ sleduje, či dieťa odchádza od zákonného zástupcu, či sa hrá, ako sa hrá, či sa dokáže hrať samo, či je hra pokojná alebo deštruktívna, či si vyžaduje pozornosť, prípadne či prejavuje nežiaduce prejavy správania.
4. Po získaní základných anamnestických údajov psychológ požiada zákonného zástupcu, aby opustil miestnosť. Sleduje prejavy dieťaťa pri jeho odchode. Schopnosť odpútať sa od zákonného zástupcu, najčastejšie od matky, je dôležitým indikátorom školskej spôsobilosti. V prípade, že sa dieťa nedokáže odpútať od zákonného zástupcu (je plačlivé, negativistické, odmietajúce spoluprácu, a to i za predpokladu postupnej adaptácie na podmienky psychologického vyšetrenia a individuálneho prístupu psychológa), zostáva zákonný zástupca v miestnosti a psychologické vyšetrenie sa realizuje v jeho prítomnosti. V takomto prípade psychológ požiada zákonného zástupcu, aby do vyšetrenia dieťaťa nezasahoval, nevysvetľoval inštrukcie ani žiadnym iným spôsobom neovplyvňoval priebeh psychologického vyšetrenia.
5. Na začiatku vyšetrenia sa psychológ pokúsi o nadviazanie kontaktu s dieťaťom, čo môže byť limitované skutočnosťou, že dieťa neovláda vyučovací jazyk budúcej základnej školy. V takomto

prípade je psychológ nútený požiadať o pomoc zákonného zástupcu, aby dieťaťu inštrukcie predkladal do rómskeho jazyka.

6. V záujme upevnenia kontaktu a motivovania dieťaťa k spolupráci sa využívajú kresbové techniky – voľná kresba, prípadne sa administruje test kresby postavy. V prípade, že dieťa nie je schopné nakresliť postavu alebo ju vyslovene odmieta, psychológ dieťa povzbudí, aby nakreslilo hocičo, čo chce alebo čo má rado. V prípade, že nakreslí auto alebo dom, psychológ sa môže spýtať: „Kto býva v tom domčeku?“ „Kto šoféruje také pekné autíčko?“ Ak dieťa odpovedá, vyzve ho: „A nakreslíš ho/ju?“ Psychológ môže načrtnúť základné geometrické tvary a požiadať dieťa, aby vedľa nakreslilo to isté, čo sa nachádza v predlohe.
7. Administrovanie Orientačného testu školskej zrelosti (Jiráskova verzia Kernovho testu), ktorý má najmä depistážnu hodnotu a pozostáva z troch úloh:
 - kresba postavy – vychádza z predstavy vývoja kresby, kresba by mala spĺňať definované kritériá,
 - nápodoba písaného písma – sleduje sa schopnosť nápodoby podľa predlohy, schopnosť sústredenia i úsilie na splnenie úlohy,
 - obkreslenie skupiny bodov – sleduje sa vizuomotorická koordinácia.
 - Vzhľadom na to, že u detí z MRK spravidla absentuje optimálna stimulácia grafomotorických zručností, podávajú prevažne podpriemerné výkony. Náročné je dieťa k činnosti takéhoto charakteru vôbec motivovať, ak sa to však podarí, z pozorovania dieťaťa i analýzy výsledkov možno získať dôležité informácie (stranová preferencia, úchop písacieho náčinia...).
8. Administrovanie testu zameraného na zistenie úrovne slovnej zásoby, verbálnej pohotovosti a krátkodobej vizuálnej pamäte (obrázkovo-slovníková skúška) je u detí z MRK výrazne limitované, resp. nie je možné v dôsledku často sa vyskytujúcej jazykovej bariéry. Rovnako je s ohľadom na špecifiká detí z MRK (jazyková bariéra podmieňujúca porozumenie inštrukcií, nedostatočná sociálna skúsenosť...) limitovaná možnosť administrácie ďalších štandardne využívaných diagnostických metódik, napr. Orientačná skúška pripravenosti na školu (Kollárik), Test školskej zrelosti (Göppingen).
9. V záujme vytvorenia optimálnych podmienok na získanie validných, objektívnych výstupov psychologického vyšetrenia psychológ pri práci s deťmi z MRK volí kultúrne relevantné testy – diagnostické metodiky zohľadňujúce špecifiká uvedenej komunity:
 - Test školskej pripravenosti na individuálnu administráciu – TŠP-I – metodika zameraná na zisťovanie dosiahnutej úrovne vývinu v jednotlivých oblastiach významných pre zaškolenie, umožňuje identifikovať silné a slabé stránky dieťaťa v záujme nastavenia optimálnych podmienok vo výchovno-vzdelávacom procese.
 - Test školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti – metodika v poradenských zariadeniach dostupná, avšak s ohľadom na časovú náročnosť administrácie, ako i pomerne vysoké nároky na porozumenie deťmi z MRK využívaná v obmedzenom rozsahu.
 - Individuálny neverbálny test inteligencie SON-R 2 ½ – 7 pozostávajúci zo 6 subtestov.
10. V prípade, že má dieťa nízku úroveň pracovno-výkonovej motivácie, je hanblivé alebo odmieta spolupracovať, je dôležité snažiť sa ho naďalej motivovať k činnosti, prípadne upútať jeho pozornosť pomocou otázok, prípadne hier.
11. Po ukončení diagnostického vyšetrenia je potrebné zákonného zástupcu oboznámiť s výsledkami diagnostického vyšetrenia, informovať ho o silných a slabých stránkach dieťaťa. Psychológ

zákonnému zástupcovi navrhne optimálne riešenie v súvislosti s ďalším vzdelávaním dieťaťa, zároveň mu vysvetlí, prečo je odporúčané riešenie pre dieťa vhodné, v čom bude prínosné.

12. V prípade, že psychologické vyšetrenie preukázalo dostatočnú úroveň školskej spôsobilosti dieťaťa, psychológ odporučí zaškolenie v bežnej triede základnej školy.
13. V prípade, že psychologické vyšetrenie preukázalo nedostatočnú úroveň školskej spôsobilosti dieťaťa, psychológ zváži, ktorá z možností definovaných legislatívou je v záujme optimálneho vývinu dieťaťa najvhodnejšia:
 - možnosť pokračovania plnenia povinného predprimárneho vzdelávania v materskej škole,
 - možnosť zaškolenia dieťaťa v nultom ročníku základnej školy – v zmysle školského zákona možné len v šk. r. 2021/2022.
14. V záujme sledovania vývinu dieťaťa a následného vytvorenia optimálnych podmienok vo výchovno-vzdelávacom procese je vhodné po prvom roku plnenia povinnej školskej dochádzky, ako i po roku pokračovania povinného predprimárneho vzdelávania zrealizovať rediagnostické psychologické vyšetrenie.
15. V prípade, že sa psychologickým vyšetrením identifikujú výrazné oslabenia v niektorej z čiastkových funkcií relevantných pre zaškolenie, psychológ odporučí stimuláciu v poradenskom zariadení (psychológ, špeciálny pedagóg, liečebný pedagóg CPPPaP).
16. Psychológ vypracuje správu z diagnostického vyšetrenia.

Výstup činnosti

Výstupmi z činnosti sú:

písomný záznam o priebehu vyšetrenia vrátane konzultácie so zákonným zástupcom, vyplnené a korektne osignované záznamové hárky, zápis v osobnom spise klienta,

odporúčanie iných odborných vyšetrení, napríklad u neurológa, oftalmológa, logopéda, či iných odborníkov, správa z diagnostického vyšetrenia.

Spolupráca

V prvom rade je dôležitá samotná spolupráca so zákonným zástupcom.

Na stanovenie školskej spôsobilosti dieťaťa je prínosné poznať aj stanovisko pediatra.

Ak je dieťa chronicky choré, prípadne má vážnejšie ochorenia, ktoré by mohli ovplyvniť jeho školskú dochádzku a výchovno-vzdelávací proces, je dôležité poznať aj stanovisko tých špecialistov, v ktorých starostlivosti sa dieťa aktuálne nachádza.

V prípade, ak dieťa navštevuje logopéda, tak pre konečné stanovisko psychológa je nevyhnutné poznať aj jeho názor.

Keď sa v priebehu diagnostiky školskej spôsobilosti identifikuje opodstatnenosť špeciálnopedagogického, logopedického alebo iného odborného vyšetrenia, spoluprácu iniciuje samotný psychológ.

Úskalia postupu

Základom práce s dieťaťom z MRK je nadviazanie kontaktu a dosiahnutie optimálnej miery kooperácie so zákonným zástupcom – naplnenie uvedeného predpokladu je v prípade danej komunity proces pomerne náročný, vyžadujúci si isté odborné kompetencie, erudovanosť a empatiu psychológa, v neposlednej miere i znalosť a akceptovanie kultúrnych špecifik uvedenej komunity.

V prípade masívnej jazykovej bariéry sa psychológ musí spoliehať na to, že zákonný zástupca prekladá inštrukcie dieťaťu do jeho materinského jazyka. Nemá preto istotu, či sú inštrukcie presne tlmočené, prípadne či nie sú zákonným zástupcom účelovo pozmenené. (Buď nápoed', alebo naopak ovplyvňovanie v zmysle nesprávnych odpovedí.)

Často sa psychológ stretáva aj so snahou dieťaťa či zákonného zástupcu o simuláciu či disimuláciu alebo účelové predstieranie extrémnej emočnej pripútanosti dieťaťa k zákonnému zástupcovi.

Čomu sa vyhnúť

Tak ako pri všetkých diagnostických vyšetreniach psychológ musí hájiť záujmy dieťaťa a dôsledne si udržať objektivitu a nezáujatosť. Je veľmi dôležité, aby psychológ vedel zrozumiteľným spôsobom vysvetliť dôvody, pre ktoré práve odporúčané riešenie pokladá za optimálne, pre dieťa prínosné a najvhodnejšie. Uvedená požiadavka sa stáva zvlášť významná v prípadoch, keď zákonní zástupcovia účelovo požadujú súhlas s pokračovaním povinného predprimárneho vzdelávania dieťaťa. V prípade, že zistenia a najmä odporúčania psychologického vyšetrenia nekorešpondujú s očakávaniami a požiadavkami zákonných zástupcov, zákonní zástupcovia sa môžu správať vysoko manipulatívne.

Kompetenčné limity

Diagnostiku školskej spôsobilosti dieťaťa z MRK realizuje psychológ školského zariadenia výchovného poradenstva a prevencie – CPPPaP.

V prípade, že pri psychologickom vyšetrení školskej spôsobilosti sa preukážu špecifiká vo vývine dieťaťa, ktoré si vyžadujú špecifickú odbornú diagnostiku, prípadne starostlivosť, dieťa je odoslané na indikované odborné vyšetrenia k príslušným špecialistom, napr. logopéd, neurológ, diferenciálno-diagnostické vyšetrenie u klinického psychológa, pedopsychiatra.

Doplňujúce informácie

Kvalifikačné predpoklady

Na diagnostiku školskej spôsobilosti:

odborný zamestnanec psychológ

- splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii psychológ v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z. z., príloha č. 10.

Na aplikáciu stimulačných programov a intervencií – odborný zamestnanec:

psychológ,

špeciálny pedagóg – splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii psychológ v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z. z., príloha č. 11,

liečebný pedagóg – splnenie kvalifikačných predpokladov na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii psychológ v zmysle vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 1/2020 Z. z., príloha č. 14.

Zoznam použitých metód:

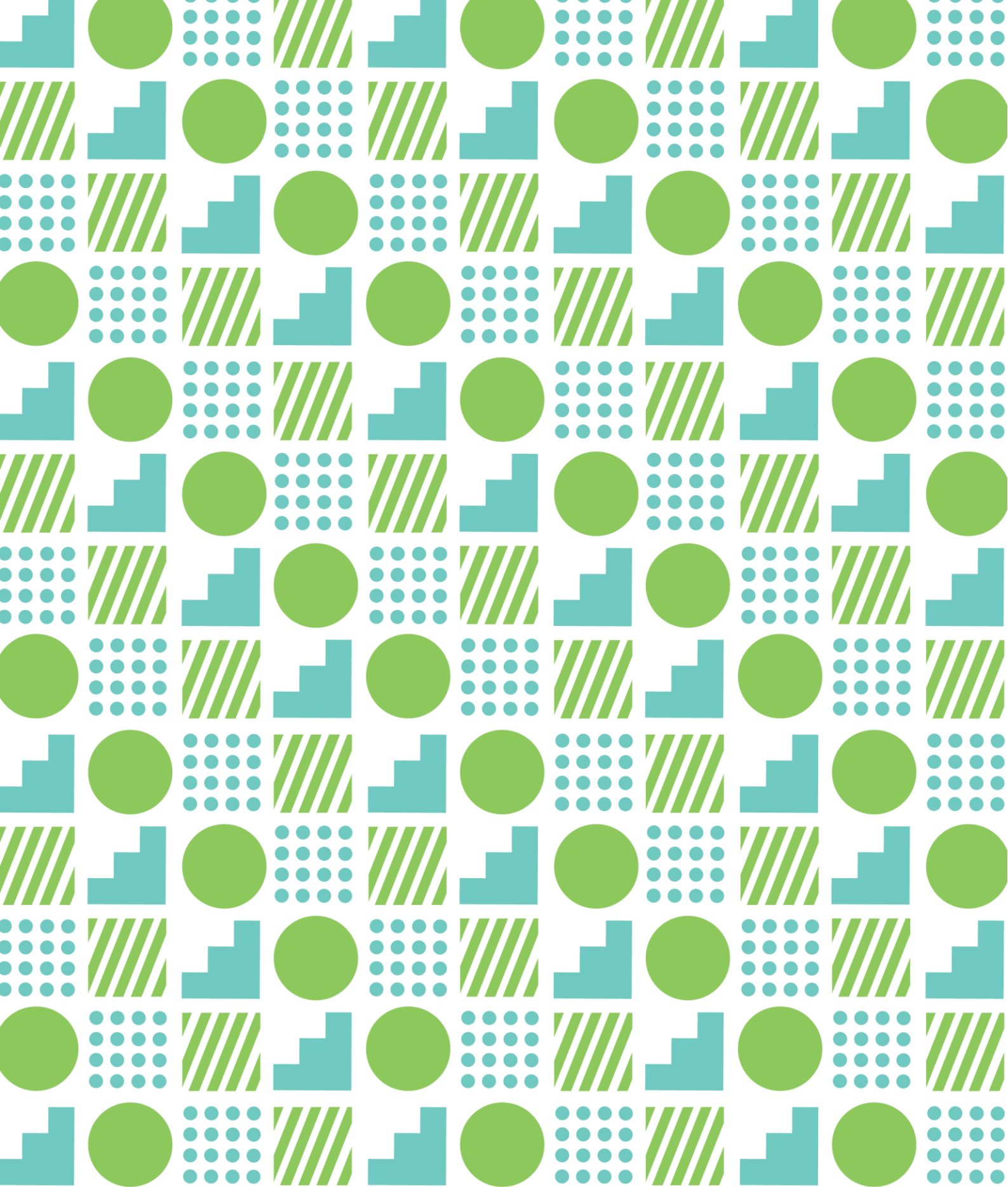
diagnostický rozhovor,
pozorovanie,
test kresby postavy,
orientačný test školskej zrelosti,
obrázkovo-slovníková skúška,
test školskej pripravenosti na individuálnu administráciu – TŠP-I,
test školskej spôsobilosti pre sociálne znevýhodnené deti,
SON-R 2 ½ – 7,
spontánna tvorba/hra,
konzultácia so zákonným zástupcom.

Zoznam organizácií:

diagnostika školskej spôsobilosti dieťaťa z MRK je v kompetencii centier pedagogicko-psychologického poradenstva.

Použité zdroje:

VÚDPaP – Metodická informácia pre odborných zamestnancov poradenských zariadení – posudzovanie kognitívneho vývinu detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, aktualizované v r. 2018.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce